

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНО-СЦЕНІЧНИЙ ТАНЕЦЬ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Висвітлюється важливість викладання українського народно-сценічного танцю в хореографічних навчальних закладах.

Ключові слова: *український народно-сценічний танець, манера виконання, танцювальна комбінація, екзерсис, хореографічна лексика.*

Освещается важность преподавания украинского народно-сценического танца в хореографических учебных заведениях.

Ключевые слова: *украинский народно-сценический танец, манера исполнения, танцевальная комбинация, экзерсис, хореографическая лексика.*

Importance and literacy of teaching of subject «Ukrainian folk-stage dance and method of his teaching in choreographic educational establishments» are lights up.

Key words: *Ukrainian folk-stage dance, manner of performance, ekzersis, dancing combination, choreographic vocabulary.*

Необхідність соціального оновлення і реального перетворення молоді української держави зумовила формування протягом останніх років стійкої тенденції до гуманізації освіти і суспільного життя в цілому. В освітніх закладах різних рівнів акредитації розширюється коло дисциплін, спрямованих на формування в молоді естетичної культури. За останніми дослідженнями фахівців, все більшої популярності серед мистецьких дисциплін набуває хореографія. Саме цим зумовлена актуальність підготовки спеціалістів-хореографів з вищою освітою.

Процес формування висококваліфікованих фахівців народного хореографічного мистецтва передбачає вивчення фахових дисциплін, серед яких одне з найважливіших місць посідає дисципліна «Український народно-сценічний танець та методика його викладання». Вона є однією з профілюючих дисциплін у системі вищої хореографічної освіти.

Професійний розвиток та хореографічну підготовку студентів на основі українського народного мистецтва розглядають як багаторівневий процес, який може активно впливати на формування духовних якостей людини через цілеспрямовану передачу молоді соціально-історичного досвіду засобами мистецтва; естетичних аспектів функціонування хореографічного мистецтва; особливостей виконавської майстерності тощо.

До вищевикладеної проблеми зверталися в різних за спрямованістю працях К. Василенко, Є. Зайцев, А. Гуменюк, а також

педагоги та керівники видатних колективів України в матеріалах науково-практичних конференцій («Стан народної хореографії в Україні та перспективи її розвитку», Київ, 2002 р.; Хореографічне мистецтво у контексті культурно — освітніх процесів, Полтава, 2006 р.).

Мета статті — запропонувати методично грамотний підхід до викладання предмета «Український народно-сценічний танець» у хореографічних навчальних закладах.

Курс «Український народно-сценічний танець та методика його викладання» в системі підготовки балетмейстера ансамблю народного танцю і викладача фахових дисциплін має велике значення. Він ознайомлює студентів із танцювальною культурою історичних епох нашого народу, різноманітністю жанрів та форм української народної хореографії, танцювальним стилем, лексикою та манерою виконання танців різних регіонів України. Мета курсу — усебічне вивчення українського танцю від його фольклорних джерел до сучасних сценічних інтерпретацій, зокрема хореографічні композиції і хореографічні картини з життя і побуту українського народу.

Опанування студентами українського народного хореографічного мистецтва здійснюється на теоретичному та практичному рівнях. У лекційному курсі студенти ознайомлюються з культурою життя українського народу, побутом, звичаями; з дослідниками танцювального фольклору та народно-сценічної хореографії, а також з історією й теорією українського народно-сценічного танцю. Значне місце в навчанні відводиться методиці побудови уроку, методиці створення комбінацій, специфіці викладання українського народно-сценічного танцю в навчальних закладах та хореографічних колективах.

На практичних заняттях студенти вивчають основні елементи українського народного танцю, лексику та манеру виконання танців різних регіонів України, ознайомлюються з українськими танцями в сценічній обробці та постановці провідних балетмейстерів. Студенти створюють танцювальні комбінації, проводять уроки з однокурсниками, опановують методику викладання українського народно-сценічного танцю.

Індивідуальні заняття передбачають поглиблене засвоєння танцювальної техніки, відпрацювання теоретичних та методичних питань, формують у студентів професійні якості.

Знання, які здобувають на уроках студенти, підсилюються їх самостійною роботою, яка спрямована на поглиблення та розширення спеціальних знань, набуття професійно-виконавського та балетмейстерського досвіду. Завдання студентів у самостійній

роботі полягає в осмисленні запропонованої педагогом хореографічної лексики, створенні комбінацій, етюдів та композицій за тематикою, пов'язаною з окремими напрямками, видами, жанрами українського народного хореографічного мистецтва.

У період здобуття нових знань, формування вмінь та навичок адекватно будуватиметься система професійної орієнтації студентської молоді, триває пошук нових, ще не реалізованих художньо-творчих здібностей. Чим ширший спектр вибору й участі студентів у творчій роботі, тим осмисленішою є потреба в них, інтерес, що втілюється в конкретній формі діяльності. Тому в процесі залучення студентів до різних форм роботи — групової, індивідуальної, дрібногрупової — необхідно зважати на їх орієнтацію на професійне, пізнавальне, моральне самоствердження, щоб збагатити і доповнити ці види діяльності і піднести їх до рівня активно-пошукового.

Урок з українського народно-сценічного танцю має бути завжди цілеспрямованим і методично вибудованим. Важливим етапом організації роботи викладача є складання програми з предмета, що визначає зміст, систему і обсяг знань, які повинні засвоїти студенти. Правильне планування проходження навчальної програми значною мірою сприяє успішності студентів.

На початку навчання закладається елементарна основа хореографічних навичок, без яких у майбутньому виконавець, балетмейстер-педагог не може повністю розвинути тіло, витримку, техніку, опанувати особливості хореографічної лексики і манери виконання танців різних областей України. Далі студенти засвоюють і розвивають складніші рухи та педагогічні прийоми. Успішне виконання навчальної програми залежить від правильного і своєчасного засвоєння нового матеріалу. Якість успішності студентів також залежить від ступеня його підготовленості до уроку.

Доцільно розподілити матеріал по семестрах таким чином, щоб у кожному семестрі вивчати окремі рухи та фрагменти композицій побутових танців різних регіонів України.

Практичні заняття багато в чому плануються за принципом побудови уроків з народно-сценічного танцю. На початку використовується система тренувальних вправ біля станка, необхідних для виховання культури тіла, техніки виконання рухів українських народно-сценічних танців. Екзерсис біля станка є важливою частиною уроку, тому методиці його побудови необхідно приділяти велику увагу. Всі вправи, відповідно до їхнього цільового призначення, використовуються в певній послідовності, яка здебільшого встановлюється за принципом чергування рухів, що

тренують певні групи м'язів. Працюючи над екзерсисом, педагог повинен знати, які рухи розвивають певні м'язи і суглоби, як правильно чергувати рухи, щоб навантаження на м'язи і суглоби переключалося з одних груп на інші. У зв'язку з цим чергування відбувається за таким принципом: рухи з напруженою стопою та вільною; плавні та різкі; обертальні та вистукуючі.

Розпочинати урок необхідно з легких рухів стопою та маленьких присідань, оскільки вони поступово вводять у роботу м'язи та суглоби. Далі пропонуються вправи на розвиток рухливості стопи, каблучна вправа, маленькі кидки, кругообертальна вправа, підготовка до мотузочка, м'які розгинання ноги, вистукування, розкриття ноги на 90°, великі кидки. Засвоївши виконання окремих рухів ногами, необхідно додати до них переходи рук з одного положення в інше, повороти і нахили голови і корпусу. Екзерсис біля станка доцільно будувати на основі характерних рухів одного або двох регіонів, які вивчаються в цьому семестрі.

Музичний супровід має бути органічно пов'язаний з вправою, яка виконується, спільними регіональними особливостями, відповідати вправі за характером та стилем. Під час вивчення більшості елементів темп не має бути швидким. У подальшому темп можна прискорювати.

Необхідно розвивати у виконавців здатність імпровізувати та уяву, пропонуючи в міру засвоєння елементів завдання на самостійне складання комбінацій. Необхідно навчити студентів самостійно творчо мислити, знаходити шляхи до найкращого вирішення художньо-творчих завдань, контролювати свої дії, стежити за виконанням своїх творчих намірів, планів, формувати спеціальні теоретичні й практичні знання та вміння у сфері українського народного хореографічного мистецтва, спираючись на які спеціаліст формує свій стиль самостійно.

Серед засобів активізації пізнавальної активності майбутніх педагогів слід назвати пробудження в них вищих форм допитливості, здобуття нових знань, використання сформованих професійних умінь на практиці; вияв самостійності у створенні комбінацій як біля станка, так і на середині залу, етюдів, танців, хореографічних композицій для того, щоб на новій основі вийти на нові форми національного хореографічного мистецтва.

Роботі на середині залу необхідно приділяти особливу увагу, щоб у студентів розвивалася танцювальність, рухи їх ставали технічнішими, набувалася добра манера виконання.

Розпочинати слід заняття на середині залу з вивчення основних положень рук, ніг, корпусу, голови, найхарактерніших

ходів і рухів, які трапляються в хореографії певного регіону України. Окремо слід вивчити жіночі та чоловічі положення рук, потім розміщення виконавців у парах. Зміна положень рук під час виконання танців є дуже важливою, тому слід точно визначити, в якому положенні мають бути кисть руки і лікоть, як покласти руку на талію та ін. Рухи рук тісно пов'язані з рухами голови і корпусу і взаємодоповнюють один одного.

Вивчаючи окремі танцювальні елементи, необхідно приділяти увагу сполученню рухів, стилю, характеру та манері виконання. Цей етап роботи має велике значення, оскільки застосування танцювальних навичок у послідовності і зв'язку полегшує перехід до складнішої форми роботи — вивчення танцювальних етюдів. Починаючи роботу над етюдами, викладач повинен уміти відбирати окремі рухи та комбінувати їх. Створюючи етюди, педагог має розповісти студентам про характерні риси народу, його побут, звички, вірування, які втілюються в танці. І це є дуже важливим, оскільки без цих знань під час виконання танцювального етюду або фрагмента танцю студент не зможе правильно передати характерні особливості танцювальної пластики.

Бесіди педагога можуть доповнюватися демонструванням малюнків, фотографій костюмів та відповідних відеоматеріалів. Надзвичайно важливою є інформація стосовно національного костюма, в якому виконується танець, оскільки особливості костюма впливають на характер танцю, визначають різницю рухів чоловічого та жіночого танців.

Спочатку починається робота над кожним окремим танцювальним рухом. Найкраще вивчати рухи за ступенем складності. Якщо рух дуже складний, спочатку вивчаються рухи ніг у повільному темпі, а потім поступово опановують його в сполученні з рухами рук, корпусу і голови.

Необхідно опанувати техніку рухів, щоб студенти почували себе впевнено. Після того, як виконавці засвоять всі рухи та комбінації з них, запам'ятають їх послідовність, вивчать танцювальний етюд повністю, можна переходити до роботи над чіткістю виконання. Досягаючи точності у виконанні кожного руху і прагнучи підвищити виконавську техніку, викладач повинен вимагати від студентів розуміння стилю, характеру та манери виконання кожного етюду, стежити, щоб рухи виконувалися не лише технічно, а емоційно і виразно.

Працюючи над хореографією центральних областей України, слід звернути увагу на те, що в цьому регіоні побутують майже всі види і форми українських народних танців. Вони відбивають багато характерних національних ознак українського народного

мистецтва і є важливою частиною української народної хореографії. Неабияку роль у формуванні танців цього регіону відігравали одяг, взуття, головні убори і прикраси, а також окремі предмети з побуту, які дуже часто обігруються і в танцях сценічних. Серед музичного матеріалу народних танців центральних областей України слід назвати численні мелодії метелиць, гопаків, козачків, плескачів тощо. Вони відзначаються своєрідною мовою, мелодичною і ритмічною структурою, мають свої характерні стилістичні особливості.

У формуванні стилістичних особливостей танців інших регіонів України, крім особливостей життя — в першу чергу вірувань, обрядів, хореографічних ознак праці — відчутну роль відіграє танцювальне мистецтво сусідніх народів — росіян, білорусів, молдаван, румунів, словаків, чехів, поляків та інших. Наприклад, помітний вплив на хореографічну лексику Слобідського краю мали танці російські, на лексику Буковини — молдавські, на лексику Закарпаття — словацькі, угорські та ін.

Західний регіон України є дуже цікавим і своєрідним. Рельєф території західних областей здебільшого гористий, у зв'язку з чим побут людей, умови і характер їх праці відрізняються від життя в центральній частині України. Все це відповідним чином відбилося на танцювальному мистецтві. Слід звернути увагу на те, що в танцях гірських районів рухи відзначаються різкою зміною положення рук, ніг, корпусу і голови, що надає їм характерної своєрідності. В композиційній будові танців усіх українських горян виявляється обмеженість танцювального поля, тому найпоширенішим малюнком є коло. При створенні етюдів викладач має зважати на те, що багато рухів у горян виконуються на одному місці і в обертах, усі рухи здебільшого дрібні, з невисоким підняттям ніг, при невисоких підскоках тощо.

Працюючи над хореографічною лексикою Полісся і Волині, викладач має зважати на те, що лексика цього регіону зазнала відповідного впливу польського і білоруського фольклорних танців. Дуже поширені в цьому регіоні польки, в яких використовуються оригінальні крутки, багато різних підстрибів та підскоків. Крім українських танців, на Поліссі і Волині побутують польські краков'як і мазурка, білоруські лявониха, крижачок та ін.

Успіх у засвоєнні виконавцями матеріалу тісно пов'язаний з умінням викладача виявляти помилки і своєчасно виправляти їх. Кожне заняття має проходити у творчому контакті, взаємодії педагога зі студентами. Досвід засвідчує, що безпосереднє спілкування викладача зі студентами створює широкі можливості для визначення захоплень його вихованців, у такому разі яскравіше

виявляються їхні потреби й інтереси. Постійне творче спілкування студента з викладачем надасть йому можливість виявити себе на найвищому раціональному, вольовому, інтелектуальному рівнях.

У системі фахового навчання надзвичайно важлива роль належить особистості викладача. Особливо нині його постать посідає центральне місце в навчальному процесі. Це відбувається у зв'язку з тим, що саме емоційно-вольові якості викладача, його здатність яскраво і переконливо, майстерно поєднувати у своєму мисленні і поведінці образне, ідеологічне, абстрактне і конкретне, набувають вирішального значення в процесі залучення студентів до багатств української хореографічної культури.

Якісна підготовка студентів-хореографів до подальшої професійної діяльності можлива лише в тому разі, коли враховуються індивідуальні особливості, потреби, інтереси особистості; використовуються різноманітні педагогічні засоби у співвідношенні з конкретними умовами виконання навчальних завдань. Нерівномірність засвоєння знань, умінь, навичок студентами-хореографами пов'язана з наявністю у них різних знань, індивідуальних особливостей, фізичних можливостей, рівня підготовки тощо.

Реалізація індивідуального підходу до студентів не зводиться лише до того, щоб пристосувати навчання до їх індивідуальних можливостей. Не менш важливо активно впливати на формування індивідуальних особливостей студентів, відповідно сформувати їх, забезпечувати здобуття професійних знань, формування вмінь, навичок, максимально розвивати здібності кожного, усувати негативні риси. Необхідно виявляти особливості навчальної роботи кожного студента, зокрема ті труднощі, які постають перед ними в художньо-творчій роботі, та причини цих труднощів. Останнє є передумовою успішної реалізації індивідуального підходу до студентів, сприяє індивідуалізації процесу навчання.

За умови грамотної побудови уроку, використання в роботі дійсного народного танцювального матеріалу в цікавій авторській редакції педагога та за умови поєднання практичного засвоєння лексичного матеріалу з особливостями української національної культури та характерними особливостями українського народу, ми зможемо не тільки виховати професійного хореографа або артиста, а й досвідчену людину та справжнього громадянина нашої держави.

Перспективами подальших досліджень може бути детальний розгляд особливостей лексики різних регіонів України.

Список літератури

1. Василенко К. Ю. Лексика українського народно-сценічного танцю / К. Ю. Василенко. — К. : Мистецтво, 1996. — С. 25-35, 58-62, 71-76.
2. Василенко К. Ю. Український танець : підруч. / К. Ю. Василенко. — К. : ППК ПК, 1997. — С. 193-197, 203-210.
3. Голдрич О.С. Хореографія / О. С. Голдрич. — Л. : Край, 2003. — С. 33-42.
4. Гуменюк А. Українські народні танці / А. Гуменюк. — К., 1969. — С. 6-24
5. Зайцев Є. Народно-сценічний танець. Ч. II / Є. Зайцев. — К. : Мистецтво, 1975. — С. 8-55.

Надійшла до редколегії 26.03.2010 р.